

„Nynější živé řečtině netřeba se učit.“ Novořečtina v českých cestopisných zprávách přelomu 19. a 20. století*

KATEŘINA LOUDOVÁ

Česká odborná i laická veřejnost získala první příležitost seznámit se s Řeckem „nové doby“ až ve 2. polovině 19. století, a to zejména prostřednictvím klasických filologů, historiků a archeologů, kteří se při svých studijních cestách do Řecka pokoušeli najít zbytky antické kultury ve všech jejích podobách, jazykovou stránku řečtiny nevyjímaje.¹ Zvýšená cestovatelská aktivita Čechů na řecké půdě byla v této době umožněna především na základě přidělování cestovních stipendií do Řecka a Itálie středoškolským učitelům klasické filologie a dějepisu. Díky stipendijnímu fondu vídeňského *Ministerstva kultu a vyučování*, zřízenému výnosem z roku 1891, bylo od roku 1893 každoročně udělováno deset stipendií ve výši 1000 zlatých, z toho jedno až dvě českým středoškolským profesorům (stipendijní fond trval do roku 1914).²

Protože řecká železnice nebyla spojena s jinými evropskými železničními tratěmi až do roku 1916, dostávali se Češi do Řecka zpravidla lodí z Terstu. Obvyklou, i když poněkud monotónní trasu jejich cesty, která byla určena lodním jízdním řádem, tvořily povinné zastávky na Kerkyře a později na Syru, odkud lodě pokračovaly do tureckého Cařihradu. Ten ostatně tvořil spolu s Jeruzalémem většinou hlavní cíl všech cestovatelů, Řecko bylo pouze zastávkou po cestě k těmto „mekám“ na východě.³ Kromě uvedených ostrovů lodě na území Řecka stavěly v přístavu Patry a Atén. Z nich podnikali cestovatelé výlety do archeologických lokalit ve vnitrozemí Peloponésu, kde již bylo možné využít železnici, neboť na území tzv. starého Řecka byla vybudována železniční síť cca do roku 1893.⁴ Do špatně přístupných horských oblastí se pak dostávali na mezcích za doprovodu placených vůdců. Jen málokterí z českých stipendistů cestovali po Řecku „na vlastní pěst“. Většinou byli členy tzv. Dörpfeldových výprav – okružních cest po různých archeologických lokalitách, které každoročně pořádal první sekretář Německého archeologického ústavu v Aténách prof. Wilhelm Dörpfeld. Tyto dobře zorganizované a vysoce odborné výpravy se postupně rozčlenily na

* Text přednášky vznikl v rámci výzkumného záměru Masarykovy univerzity v Brně Středisko pro interdisciplinární výzkum starých jazyků a starších fází jazyků moderních (MSM 0021622435).

¹ České cestovatelské aktivity v Řecku tohoto období včetně následné publikační činnosti cestovatelů zpracovala podrobně Alena Frolíková, viz např. FROLÍKOVÁ, A. *Česká cestopisná literatura o Řecku v letech 1890–1914*. Zprávy jednoty klasických filologů 28/29, 1986/87, s. 92–106.

² Stipendijní fond byl zřízen výnosem Zn. 23250 z roku 1891, viz *Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministerium für Cultus und Unterricht 1892. Kundmachungen*, s. 527. KEPARTOVÁ, J. *Antický svět v 19. století: blízký, nebo vzdálený?* In Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století, ed. K. Bláhová – V. Petrbok, Praha 2008, s. 208. KOREC, J. *Z Řecka*. Obzor 16, 1893, s. 212.

³ FROLÍKOVÁ, A. *Novodobá česká literatura o Řecku*. Zprávy jednoty klasických filologů 25, 1983, s. 73–74.

⁴ FROLÍKOVÁ, A. *Česká cestopisná literatura o Řecku v 80. letech 19. století*. Zprávy jednoty klasických filologů 24, 1982, s. 130.

tří exkurze – peloponskou, ostrovní a trjskou.⁵ Konec 19. století byl souasně ve znamenn poatku rozmachu archeologických výkopů v Řecku, takže řada Čechů se stala svědky prvních rozsáhlejších archeologických prací v Delfch (1893), Olympii (1875), Epidauru (1881) atd.

Znalostí načerpan na cestách zveřejňovali stipendist po návratu jako cestovn zprávy nebo jako vdeck, a to především archeologick pojednání v soudobých odborných periodicích (např. *Česke museum filologicke*), výročních zprávách gymnázií nebo jako fejetony či samostatne cestopisy. Krome popisu navštívených archeologických lokalit podvali takže zprávy o život „nových“ Řeků, jejich zvych, národní povaze, folkloru, náboženství, školství, politice i řeck krajině. V tomto kontextu nezůstal stranou ani zájem o soudobou podobu řečtiny, a to tm spíše, že novořečtina byla v te době pro Čechy jazykem sice exotickm, souasně však ne zcela neznmm díky tehdejší dosti vysok úrovni klasick filologie ve středním školství. Klasick řečtina byla zavedena jako povinn předmět na petiletch gymnáziích jíž v roce 1804. Školsk reforma z let 1849–1850 pak zavedla na tehdy jíž šestilet (od roku 1818) klasick gymnázia takže povinnou četbu starořeckých autorů, piemž hodinov dotace řečtiny činila od tercie do oktávy 4–6 hodin týdně. Tzv. *Bonitz-Exnerova školsk reforma* z roku 1854 (tzv. *Organizan nstn – Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreisch*) pak provedla pouze drobn úpravy v poad četby autorů beze změny celkového počtu vyuovcch hodin, piemž i po novm zařazen pirodopisu a fyziky do gymnaziální výuky se řečtina s latinou podílela na studijním plánu více než 40 %.⁶

Stredoškolst uitel, často prave klasičtí filologové, tak vyrazli do Řeck vybaven zpravidla pouze znalostí star řečtiny, v níž nkter byli schopni i aktivn konverzace.⁷ Pokud se pokusili o zvldnut novořečtiny, vyuival především německou učebnici novořečtiny pro samouky Karla Wieda,⁸ kter byla v te době v eskm prostředí zřejmě dosti rozšířena. První česky psan učebnice novořečtiny vznikla až v roce 1897. Jejím autorem byl brnensk jazykovědec-amatér František Vymazal (1841–1917) a jeho učebnice pro samouky s názvem *Novořecky snadno a rychle* zůstala nadlouhu jedinou a znan oblíbenou učebnicí novořečtiny na eskm trhu.⁹ Ještě v roce 1926 se brnensk stredoškolsk učitel Josef Kudela zmiňuje ve svém cestopise *Dva měsíce v Řecku*, že už doma se poučoval „ze starého

⁵ FROLÍKOVÁ, A. *Stipendijní cesty do Řeck na přelomu století*. Listy filologick 110, 1987, s. 121–122.

⁶ Podrobněji viz ŠAFRÁNEK, J. *Dvě jubilea*. Věstník eskch profesorů 11, 1903/1904, s. 378–385; SVATOŠ, M. *Humanistick vzdělání s dominancí klasických jazyků v eskch zemích 19. století*. In Vzdělání a osvěta v esk kultuře 19. století, ed. K. Blhov – V. Petrboek, Praha 2004, s. 39–52.

⁷ KOREC, J. *O novořečtině*. eske museum filologick 3, 1897, s. 121.

⁸ WIED, K. *Praktisches Lehrbuch der Neugriechischen Volkssprache für den Schul- und Selbstunterricht*, Wien – Leipzig 1893².

⁹ VYMAZAL, F. *Novořecky snadno a rychle*, Praha 1897. Podrobněji ke struktuře a kvalitě této učebnice viz LOUDOVÁ, K. *Česk cesta do nového Řeck a zase zpátky aneb Proč řeck osel nezahb vpravo*. In ΕΠΕΑ ΠΤΕΠΟΕΝΤΑ. Ržen Dostalov k narozeninám, ed. M. Kullnkov – K. Loudov, Brno 2009, s. 210–221.

Vymazala o jeho směšných potížích: že novořeckou abecedou nelze vystihnout b ani d ... že několik písmen a spřežek (i, y, é, ei, oi, yi) se vyslovuje úplně stejně, jako naše i, a ještě o všeličem jiném“.¹⁰

I přes ojedinělé pokusy naučit se nové řečtině ještě před cestou do Řecka nemohli ve své době čeští stipendisté novořečtinu vnímat jinak než optikou řečtiny klasické. A stejně jako vzbuzoval v cestovatelích údiv a zklamání kontrast mezi skutečnými řeckými poměry konce 19. století a jejich iluzorními představami o ožvlátném antickém Řecku, byli stejně tak často zaskočeni odlišností novořečtiny od řečtiny klasické, či naopak – podle vnímání jednoho každého – jejich podobností. Vlna zájmu o novou řečtinu je pak patrná také z jejich cestovních zpráv. Ať už se jednalo o příležitostné zmínky či postřehy nebo o specializované odborné statě, můžeme rozlišit určitý okruh témat, která v této souvislosti přitahovala opakovaně pozornost filologů.

Jako klasičtí filologové a pedagogové nemohli opominout téma v té době pro české čtenáře obzvlášť zajímavé, a to spor o výslovnost staré řečtiny, jenž od svého vzniku v 16. století znovu nabyl v průběhu 19. století na intenzitě především díky založení novodobého řeckého státu a také díky novým objevům na poli srovnávací jazykovědy. Diskuse však neprobíhala pouze na vědecké rovině, ale byla ovlivněna také nacionalistickými tendencemi (nejen řeckými), spojenými s didaktickým aspektem problému, totiž jak vlastně řečtinu vyslovovat ve školách. Komentáře k výslovnosti starořečtiny na základě osobní zkušenosti s řečtinou novou se objevují jak v cestopisech jako součást krátkých, a někdy i humorných postřehů z běžné cestovatelské komunikace, tak ve specializovaných studiích věnovaných novořečtině. Method Molčík, profesor gymnázia v Uherském Hradišti, líčí ve svém cestopise nazvaném *Cestopisné obrázky ze starého i nového Peloponnesu* své potíže s výslovností:

Vedle cizotvarův a zvláštností mluvnických zaráží nemálo výslovnost novořecká, Reuchlinova, od naší, Erasmovy, valně se lišící. Filologové jejich zle nám vytýkají náš způsob, že jediné jejich jest pravý. Jejich výslovnost jest ovšem čistě lidová. V athénském hostinci žádal jsem poprvé oīvov, ale sklepník nechápal; teprve zredukované „ino“ otevřelo mu oči. Ale zanedlouho jsem si zvykl, slyše všude ty i-ové, nezřídka slovansky měkké zvuky. Zrovna se zálibou volal jsem v nejčistší novořečtině – jak jsem si lichočil – na sklepníka: Παιδι! nebo ποῦ εἶσαι! Λόζ μου ἔνα ποτηρι οἴvov Μαντινείας, tj. Chlapče (= sklepníku), kde jsi (= sklepníku!), dej mi sklenici vína mantinejského! Rád slyšel jsem jeho ἀμέσως, hned, nebo ἔφθασε, již jest tu (t. sklepník) a bez reptání zaplatil ἔξῃντα λεπτά, 60 halířů.¹¹

Názorovou rozpolcenost či jakýsi ambivalentní vztah k výslovnosti řečtiny současně dobře ilustrují protikladné názory dvou klasických filologů-stipendistů, brněnského gymnaziálního

¹⁰ KUDELA, J. *Dva měsíce v Řecku*, Brno 1926, s. 231–232.

¹¹ MOLČÍK, M. *Cestopisné obrázky ze starého i nového Peloponnesu*, Praha 1898, s. 54. Srov. Molčíkův chybný překlad novořeckého ἔφθασε, které se nevztahuje ke sklepníkovi, ale k přinesení vína, tj. „již jest tu“ (= víno). Zápis řeckých slov v citacích byl ponechán beze změny (pozn. aut.).

profesora Jana Korce a jeho prařskho kolegy Vladislava Kalouska, kteří jsou autory studií venovaných vhradn novoretin. Kalousek zaujímal k otázce výslovnosti konzervativn postoj a ten byl jeho osobním setkáním s „Novoreky“ ještě posílen. Argumentan se opíral o tvrzení, že didakticky by se jíž tak obtzn výuka star retiny ještě tžila, protože řada novoreckch fonem nemá v češtině oporu a bylo by zbyten namáhat pedagogy i řky jejich napodobováním, navíc mnohoetn zápis novoreckho /i/ by byl obtzn na zapamatování.¹²

Naopak Jan Korec byl pionrskm propagátorem novoreck výslovnosti staroretiny v českm školství. V roce 1899 zveřejnil ve své stati *O novoreck výslovnosti*¹³ jak argumenty dokládající změny ve výslovnosti retiny jíž v helnistickm období, tak dojmy ze setkání s „Novoreky“, které ho pvdj i k argumentm čist praktického rázu. A tak jeenř k novoreck výslovnosti motivován veskrze soudobými hledisky – osvojen si moderního jazyka otevre cestovatel cel vchodn stredomořsk pobřeží, navíc s rozvojem infrastruktury Řecka bude i pro ns Čechy potřeba osvojit si novoretinu stále citelnjší. Jako pravdiv se vsak ukázala pouze jedn Korcova pedpovd, a to jeho kritick zhodnocení vlastních návrhů, které sám považoval za „platonick“:¹⁴ na konci 19. stol. získali ve sporu o výslovnost staroretiny převahu etacist a s výjimkou Řecka samotného se definitivn prosadila erasmovsk výslovnost retiny. Kolem r. 1910 tato diskuse utichla.

Druhm tématem, které se po nvstv „nového“ Řecka nabízelo ke zpracování, bylo zprostředkování novoreck výslovnosti šrší veřejnosti. Zde vsak jíž klasičtí filologové vstupují na nejistou pdu a pomrn často popisují dialektickou výslovnost novoretiny, kterou slyšeli od venkovn nebo svých „agojt“ . Tmto poeštnm slovem označovali vdce osli či mezk (*αγογιατεις*), kteří je provázeli do horských lokalit pedevším na Peloponésu, tak že Čechy popisování výslovnost novoretiny pak často odpovídala prav peloponskmu dialektu. „Agojt“ vůbec hráli pri vytvřen si obrázku o novodobm Řecku důležitou ulhu. Byli totiž často prvními (a důležitými) osobami, s nimiž museli naši cestovatel konverzovat novoreky, se kterými trávili pri cestách mnoho času a od nich získávali představu o novoretin. O „agojtech“ mluvi ve svých cestopisech prakticky vichniest cestovatel, a to jak v kladných, tak záporných konotacích. Popis Methoda Molika ilustruje útrapy, s nimiž se potýkali účastníci peloponéské výpravy v roce 1895, pro něj osobn zakonen špatnou zkušeností s jeho osobním agojtem Mitrosem:

Mn přtelsky rozloučil jsem se s jeho (tj. mezka) pánem a mistrem, agojtou Mitrem. Tento soumrn rostl, šthl, ale silnj řuhaj peloponneskj ... neukázal se hodnm m dvřy. Poznal jsem zhy, že dotekly se ho jíž vvyky západních jeho kolegů. Hned jeho osloven του λόγου σας, Vanosti! msto patriarchálního ty! na venkově zakořeněného rozladilo mne.

¹² KALOUSEK, V. *O charakteristických zvlstnostech novoreck výslovnosti*. Česk museum filologick 8, 1902, s. 15–17.

¹³ KOREC, J. *O novoreck výslovnosti*. Česk museum filologick 5, 1899, s. 77–81.

¹⁴ *Ibid.*, s. 77.

*A když asi za den nechal vašnostování, zadal si zase tím, že příliš důvěrný poměr načíнал s mojí cigaretovou kapsou a neskromně i obmyslně útočil na peněženku; v náhradu za to přestával se starati o mou bezpečnost a pohodlí, až starost tu odložil úplně.*¹⁵

Vladislav Kalousek cituje ve své studii několik novořeckých vět, které slyšel při společné cestě od svého mezkáře či jeho krajanů původem z hornaté Arkádie ze vsi Magouliana, jejichž výslovnost novořečtiny považoval za standardní. Kalousek, odvolávaje se na sluch vycvičený dobrou znalostí polštiny, která disponuje „měkkými“ hláskami, navrhuje výslovnost novořečtiny se silnější palatalizací konsonantů ζ , γ , χ , λ před vokály /e/ a /i/ a fonémů /n/, /t/ a /s/ před /i/, tj. např. výslovnost $\tau\acute{\iota}$ $\kappa\acute{\alpha}\nu\epsilon\iota\varsigma$ popisuje jako „tí kaňis“, $\epsilon\lambda\kappa\omicron\sigma\iota$ jako „ikoši“ nebo $\tau\acute{\iota}$ $\theta\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\tau\epsilon$ jako „tí thelete“.¹⁶ Podle Kalouskova popisu výslovnosti novořečtiny se zdá, že nám popisuje spíše charakteristické znaky peloponéskeho dialektu, který mohl od svého mezkáře slyšet.¹⁷

Třetím tématem, o kterém se vedly diskuse v cestopisech českých klasických filologů, byl pohled na řeckou jazykovou otázku v kontextu českého národního obrození. Na řecké půdě v této době již pozvolna slábně vliv fanariotů, vyrůstá nová generace měšťanské třídy a vzdělávací systém začíná produkovat gramotnou populaci.¹⁸ V reakci proti „slovanské“ teorii profesora historie na mnichovské univerzitě J. F. Fallmerayera se rozvíjí řecká etnografie,¹⁹ jsou systematicky zapisovány ještě živé tradice lidových vrstev a v řecké společnosti roste zájem o lidový jazyk, nářeční texty i lidové písně. Pod vlivem těchto okolností se objevují jazykové ideje Joannise Psycharise a jeho senzací budící dílo *Το ταξίδι μου* (1888, Moje cesta), které bylo zásadním podnětem pro nástup dimotiki a jejího postupného prosazení se za prvotní podpory nové aténské generace básníků. Čeští cestovatelé tak přijíždějí do Řecka rozjitřeného atmosférou vyostřených sporů mezi dimotikisty a zastánci katharevusy.

Mnozí z nich byli zastánci Fallmerayerovy teorie o slovanském původu „nových“ Řeků. Vladislav Kalousek v ní spatřuje „jakési jádro pravdy, zejména po stránce anthropologické,“ a v duchu svého přesvědčení ji rozšiřuje i na otázky jazykové, když rozvíjí teorii o vlivu „slovanštiny“ na novořeckou výslovnost, morfologii a syntax.²⁰ Tento druh úvah lze jistě

¹⁵ MOLČÍK, M. *Cestopisné obrázky ze starého i nového Peloponnesu*, s. 62.

¹⁶ KALOUSEK, V. *O charakteristických zvláštnostech novořecké výslovnosti*, s. 4–6. V názvu vsi Magouliana (*Μαγούλιανα*) dokonce chybně konstatuje „měkké l před a“ (s. 5), což je omyl způsobený patrně neznalostí grafického zápisu tohoto toponyma.

¹⁷ Srov. KONTOSOPULOS, N. G. *Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής*, Athina 1994², s. 74: „Στά όρεινά της Μεσσηνιας και της Αρκαδίας τó σ προφóρεται δασó σαν τó γαλλικό ch περίπου ...“.

¹⁸ ZHÁNEL, I. *Z cest, Velké Meziříčí* [1901?], s. 142 uvádí, že podle statistických údajů bylo ještě v roce 1879 v Řecku v mužské populaci 63,6 % analfabetů, v ženské 91,7 %.

¹⁹ POLITIS, N. *Μελέτη περί του βίου των νεοτέρων Ελλήνων I–II*, Athina 1871; POLITIS, N. *Μελέται περί του βίου και της γλώσσης του ελληνικού λαού I–IV*, Athina 1899–1902.

²⁰ KALOUSEK, V. *O charakteristických zvláštnostech novořecké výslovnosti*, s. 11–13.

přičíst obrovskému vlivu Fallmerayerovy teorie na tehdejší Evropu, významnou roli ovšem sehrály také nacionalistické tendence. České národní sebevdom a vra v samostatnou budoucnost národa byly „přes řeckou otázku“ posilovány hned několika způsoby. Jedním z nich bylo vzájemné srovnávání Čechů a Řeků jako porobených národ. Z tohoto „zápasu“ Řekové vycházejí nutn vrazn hůře, protože jejich „řeč a literatura byla ve středověku ještě pokleslejší než u nás“, přičemž novořečtina „byla ještě zkaženjší než čeština, jsouc naskrz proskl albanštinou, turečtinou a vlaštinou“.²¹

Dalším prostředkem bylo združňování slovanských vlivů na řečtinu, zejména v oblasti slovanských přejmek. Method Molčík cituje několik nejrozšířenějších řeckých slov slovanského původu („ζόκκοτος kohout, λόγγος les, ζόϋχα oděv, prádlo, i zavazadla, σno seno, στνη stan, τσοπνος pastýř,²² βουρκόλακας vlkodlak, ζακόνι zvyk, mrav“)²³ a upozorňuje na nepřeborn množství slovanských toponym v řečtině. Jim věnoval v roce 1902 specializovanou studii s názvem *Slovansk jména v topografii Novořeka* ředitel českobudějovického gymnázia Jan Vařeka. Podv obšírn výklad o djnch Slovan na řeckm území od starověku ař do Byzance, zakončen pomrn podrobnm phledem řeckých toponym slovanského původu, rozdlench podle řeckých krajin. Česk národní otázka je do studie zakomponována odkazy na Fallmerayera, který „ukázal k tomu, že bylo Řecko kdysi valn zaplaveno kmeny slovanskými a že jsou nynější Novořekové vlastn jen pořečtní Slovan“,²⁴ a na Šafaříkovy *Slovansk starožitnosti* (1837), z nichž čerpal také nkter výklady toponym. Vařeka se v rámci svého výkladu dopouští několika omylů – např. spojuje slovo ρωμαϊκα označující „mluvu prostého lidu“²⁵ s přítomností Romn na řeckm území a množstvím středověkých románských přejmek v řečtině. Ař humorn působí jeho domněnka, že jméno bohyn Artemis, která byla v lakónštin nazývána Οϋπις, je obsaženo ve staročesk pranonstice *Lucie noci upje*. Jméno Οϋπις spojuje s jiným starořeckm označenm pro tuto bohyni, trckm Βένδεια, které stejn jako slovansk Vanda či Lucie označuje „krásnou, světlou, tedy bílou paní, jeř v slovansk mythologii tak dobře jest známa“ (s. VI). Nesprvn je také jeho slovansk výklad řeckého jména Τσκωνες, tj. řeckého kmene na severovýchodním úbočí pohoří Parnn na Peloponésu, a jeho analogie s českými toponymy Čakov, Čakovice, Čakovec (s. IX).²⁶

²¹ KOREC, J. *O novořečtině*, s. 123.

²² ALE SPOV. ANDRIOTIS, N. *Ετυμολογικό λεξικό της κοινς νεοελληνικς*, Thessaloniki 1995³, s.v. ο τσοπνος/ο τσοπνης < τουργ. zoban.

²³ MOLČÍK, M. *Cestopisn obrázky ze starého i nového Peloponnesu*, s. 54.

²⁴ VAŘEKA, J. *Slovansk jména v topografii Novořeka*. In Trct výroční zpráva c.k. českého gymnsia v Čes. Budějovicích za školní rok 1902, Česk Budějovice 1902, s. IV.

²⁵ Vařeka (s. IV) je uvádí v chybnm přepisu „romaika“ a považuje je za femininum („venkovan obyčejnou romaikou mluvící“).

²⁶ Tradiční teorie zastvan jř v byzantskm období odvozuje jméno Τσκωνες od starověkého Λκωνες jako výsledek vývoje lidového jazyka. Nkter badatel je spojují spíše se středovkm substantivem τζακωνa (z *τράχωνες < τράχως), které označuje hornat území nebo oblast (odtud Τσκωνες = obyvatel hornat,

Zamyšlení nad řeckou jazykovou otázkou a příčinami řecké diglosie nacházíme u dvou českých cestovatelů, již zmíněného Jana Korce a na počátku 20. století také u Josefa Krále. Korec pojednává jazykovou otázku racionálně, jeho tvrzení jsou méně poplatná českému nacionalismu. Autor bere v potaz všechny argumenty ve prospěch řeči lidové i řeči archaizující, přičemž dle soudobého vývoje nakonec předpokládá vítězství lidové řečtiny za „výpomoci starořečtiny“. Pro výklad řecké diglosie neváhá udělat exkurz do starší řecké literatury na základě Krumbacherových *Dějin byzantské literatury*,²⁷ další využívanou autoritou pro oblast jazyka je Georgios Chatzidakis.²⁸

Josef Král zveřejnil své cestovatelské postřehy z Řecka v periodiku *Zvon* v roce 1906 pod názvem *Dojmy z cesty po Řecku a Turecku*. V dubnu 1905 byl účastníkem dvouměsíčního archeologického sjezdu v Aténách a archeologických cest s ním spojených. V kapitole „Lid a jazyk řecký“²⁹ přibližuje čtenáři srozumitelně a zároveň dostatečně podrobně soudobé poměry v Řecku spojené s jazykovou otázkou. Popisuje tehdejší chorobné úsilí Řeků odstraňovat slovanská nebo jiná cizí toponyma a nahrazovat je starověkými řeckými názvy ve snaze prokázat „čistokrevnost“ řeckého národa – např. Candia (tento název získalo město za benátské okupace Kréty) ~ Herakleion, Vostitsa ~ Aigion (dnešní *Αίγιο*, město v severní části Peloponésu).³⁰ Otevřeně mluví o negativním vztahu Řeků ke Slovanům. „Nynější“ řečtinu chápe jako jazyk, který se vyvinul z řečtiny staré, na jehož kultivaci pro potřeby veřejného života a literatury však Řekové neměli dost trpělivosti ani času stejně jako Češi v době svého národního obrození. Tak prohlásili za „pravou“ řečtinu řeč dávno vymřelou, tj. jen málo upravenou řečtinu starou. Král poukazuje na skutečnost, že pro živou řečtinu neexistovaly dlouho žádné gramatiky a že „očišťovateli“ řeckého jazyka je v Řecku snad ještě více než „brusičů“ češtiny u nás.³¹ Klasicistické hnutí v Aténách počátku 20. století popisuje čtenáři takto (s. 471):

Řekové volí raději výraz starý než běžný novější. Neviděl jsem na př., že by který švec v Athénách byl se na svém štítě nazval paputzis ... každý si říkal ypodimatopios. Dobré

nepřístupné oblasti). Podle jiného výkladu pochází jméno *Τσακωνες* ze středověkého *διάκωνες* = *διάκονοι*, *ὀπηρετες*, *φύλακες καστρών*. Žádný z výkladů však nepředpokládá slovanský původ tohoto slova. ANDRIOTIS, N. *Ετυμολογικό λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, s.v. *Τσακωνες*; SYMEONIDIS, Ch. P. *Οι Τσακωνες και η Τσακωνιά*, Thessaloniki 1972.

²⁷ KRUMBACHER, K. *Geschichte der byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des Oströmischen Reiches (527–1453)*. *Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft IX.1*, München 1897².

²⁸ KOREC, J. *O novořečtině*, s. 133.

²⁹ KRÁL, J. *Dojmy z cesty po Řecku a Turecku*. *Zvon* 6, 1906, s. 469–472.

³⁰ Po roce 1830 se sílícím tlakem klasicistů a po ustavení katharevusy oficiálním jazykem všech vládních, správních a vzdělávacích institucí a jazykem tisku začala být v Řecku měněna toponyma také podle označení antických dějepisců Strabóna a Ptolemaia, srov. např. *Ασπασός* místo *Δραγαμέστο* (ujalo se), *Κίναϊθα* místo *Καλαμάτα* (neprosadilo se).

³¹ Slovem „brusičů“ byla označována skupina lingvistů, kteří v 70. letech 19. století usilovali o očištění češtiny zejména od německých vlivů a o návrat k humanistické češtině (své návrhy prezentovali v příručce *Brus jazyka českého*, Praha 1877).

víno firmy Solonovy, které jsme pili v Athenách, a proslul víno Santorinsk nenazývá se jiř na etiketách kras, njbrř starořecky nos, a jaksi minerln vodě z Andru, která vřak od jiných prostých vod liř se hlavn drahotou a tím, že v ní plave njak drobn smet, říká se ředn iamatikn ydor (lebn voda): a prece slova nos i ydor jsou pln vymrel, jeř i sám Řek sezná teprve ve řkole.

Z těchto a jiných postřehů Král nakonec uzavírá svou úvahu pesimistickm názorem, že se nepodaří uml spisovn jazyk nikdy vytlačit a že v Řecku bude existovat dvojí ře. Cizinec se vřak podle Krále v Řecku vřdy domluv, pokud se před cestou naučí „umělému jazyku novo-starořeckmu“. Ten lze podle něj snadno zvládnout na základě starořečtiny po překonání potz s výslovností: „kdo chce po Řecku cestovat a smluvt se s lidem jeho jazykem, tomu vru není ani třeba, aby se nynjř živ řečtině uil“ (s. 472). Královo pozvání k cestování do Řecka je tak vlastn pozváním vřech klasických filologů té doby – tak pemřlela tehdeř česk intelektuln elita o jazyku, který byl Čechm znm i neznm, blzk i vzdlen.

Bibliografie

- ANDRIOTIS, N. *Ετυμολογικό λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, Thessaloniki 1995³.
- FROLÍKOVÁ, A. *esk cestopisn literaturo o Řecku v 80. letech 19. století*. Zprávy jednoty klasických filologů 24, 1982, 130–141.
- FROLÍKOVÁ, A. *Novodob česk literaturo o Řecku*. Zprávy jednoty klasických filologů 25, 1983, 73–85.
- FROLÍKOVÁ, A. *esk cestopisn literaturo o Řecku v letech 1890–1914*. Zprávy jednoty klasických filologů 28/29, 1986/87, 92–106.
- FROLÍKOVÁ, A. *Stipendijní cesty do Řecka na přelomu století*. Listy filologick 110, 1987, 121–123.
- KALOUSEK, V. *O charakteristických zvlstnostech novořeck výslovnosti*. Česk museum filologick 8, 1902, 1–17.
- KEPARTOV, J. *Antick svět v 19. století: blzk, nebo vzdlen?* In Cizí, jin, exotick v české kultuře 19. století, ed. K. Blhov – V. Petrboek, Praha 2008, 207–218.
- KONTOSOPULOS, N. G. *Αιολεκτοι και ιδιωματα της νεας ελληνικής*, Athina 1994².
- KOREC, J. *Z Řecka*. Obzor 16, 1893, 212–213.
- KOREC, J. *O novořečtině*. Česk museum filologick 3, 1897, 118–135.
- KOREC, J. *O novořeck výslovnosti*. Česk museum filologick 5, 1899, 77–81.
- KRÁL, J. *Dojmy z cesty po Řecku a Turecku*. Zvon 6, 1906, 453–456, 469–472, 483–486, 504–506, 518–520, 533–536, 548–551, 564–546.
- KUDELA, J. *Dva mřce v Řecku*, Brno 1926.
- LOUDOVÁ, K. *esk cesta do nového Řecka a zase zpátky aneb Proč řeck osel nezahb vpravo*. In ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ. Ružen Dostlov k narozeninám, ed. M. Kulhnkov – K. Loudov, Brno 2009, 210–221.

- MOLČÍK, M. *Cestopisné obrázky ze starého i nového Peloponnesu*, Praha 1898.
- SVATOŠ, M. *Humanistické vzdělání s dominancí klasických jazyků v českých zemích 19. století*. In *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*, ed. K. Bláhová – V. Petrbok, Praha 2004, 39–52.
- SYMEONIDIS, Ch. P. *Οι Τσάζωνες και η Τσαζωνιά*, Thessaloniki 1972.
- ŠAFRÁNEK, J. *Dvě jubilea*. *Věstník českých profesorů* 11, 1903/1904, 378–385.
- VAŘEKA, J. *Slovanská jména v topografii Novořicka*. In *Třicátá výroční zpráva c.k. českého gymnasia v Čes. Budějovicích za školní rok 1902*, České Budějovice 1902, III–XX.
- VYMAZAL, F. *Novořecky snadno a rychle*, Praha 1897.
- WIED, K. *Praktisches Lehrbuch der Neugriechischen Volkssprache für den Schul- und Selbstunterricht*, Wien – Leipzig 1893².
- ZHÁNĚL, I. *Z cest, Velké Meziříčí [1901?]*.

